

Cuprins

<i>Prezentarea autorilor</i>	7
<i>Introducere. O soluție inovatoare – economia socială</i> (Doru Buzducea)	9
Capitolul 1. Economie socială și antreprenoriat (<i>Mircea Alexiu</i>)	13
1.1. Introducere	13
1.2. Economia socială în Europa	16
1.3. Modele ale economiei sociale	17
1.4. Politicile publice în domeniul incluziunii sociale în România	23
1.5. Conceptul de economie socială în România.	28
1.6. Mecanisme de finanțare a programelor și proiectelor care au ca scop promovarea incluziunii sociale	40
<i>Bibliografie</i>	47
Capitolul 2. Economia socială din perspectiva politicilor sociale antișomaj (<i>Cristina Baciu</i>)	51
2.1. Aspecte ale ocupării forței de muncă în România.	51
2.2. Amploarea fenomenului șomajului în România	54
2.3. Protecția socială a șomerilor	69
2.4. Economia socială	73
<i>Bibliografie</i>	82
Capitolul 3. Integrarea persoanelor cu dizabilități pe piața muncii prin forme ale economiei sociale (<i>Irina Petrovici</i>)	85
3.1. Dizabilitatea – aspecte teoretice	86
3.2. Incluziunea socială – prioritate europeană	88
3.3. Economia socială – suport pentru integrarea pe piața muncii a persoanelor cu dizabilități în Europa.	91
3.4. Concluzii	102
<i>Bibliografie</i>	103
Capitolul 4. Situația rromilor (<i>George Rădulescu, Mariana Sandu</i>)	105
4.1. Între proiectare și eșec : măsuri de asimilare/integrare a rromilor	105
4.2. Situația socioeconomică a rromilor din România și elemente de economie socială.	112
<i>Bibliografie</i>	146
Capitolul 5. Integrarea foștilor deținuți (<i>Ioan Durnescu</i>)	149
5.1. Definiții și context	150
5.2. Ocuparea deținuților sau a foștilor deținuți	152
5.3. Discuții și concluzii.	159
<i>Bibliografie</i>	161

Capitolul 6. Integrarea în muncă a consumatorilor de droguri (<i>Mihaela Tomiță</i>) . . .	165
6.1. Consumul de droguri – o amenințare continuă.	165
6.2. Teorii și modele explicative ale consumului de droguri	168
6.3. Contextul internațional și cadrul legal intern pentru consumul de droguri	171
6.4. Sistemul integrat de asistență a consumatorilor de droguri	176
6.5. Reinserția consumatorilor de droguri.	184
6.6. Consumatorii de droguri și economia socială	188
<i>Bibliografie</i>	196
Capitolul 7. Familii monoparentale (<i>Mihaela Ștefan</i>)	199
7.1. Introducere	199
7.2. Despre familie și societate	201
7.3. În prezent, despre familie	206
7.4. În loc de concluzii	216
<i>Bibliografie</i>	218
Capitolul 8. Tinerii care provin din centrele de plasament (<i>Monica Alexandru</i>)	219
8.1. Cadrul normativ european	221
8.2. Cadrul normativ național	222
8.3. Măsuri de incluziune socială	225
8.4. Politici privind ocuparea.	233
<i>Bibliografie</i>	244
Capitolul 9. Copii și tineri în diverse situații de vulnerabilitate (<i>Doru Buzducea</i>).	245
9.1. Copii separați de familie.	247
9.2. Copii în situații de risc de abuz, neglijare, exploatare	250
9.3. Copii cu dizabilități.	252
9.4. Copii cu părinți plecați la muncă în străinătate	256
9.5. Copii de etnie rromă	258
9.6. Copii care trăiesc cu HIV/SIDA.	259
9.7. Copii și adolescenți utilizatori de droguri	261
9.8. Concluzii și recomandări	263
<i>Bibliografie</i>	264
Capitolul 10. Situația persoanelor cu o formă de protecție în România : refugiați, persoane cu protecție subsidiară (<i>Georgiana Anton Rentea, Adelina Băncilă</i>)	267
10.1. Introducere	267
10.2. Statutul legal al persoanelor cu o formă de protecție în România	269
10.3. Accesul pe piața forței de muncă și la cursuri de formare profesională	270
10.4. Conceptul de economie socială și implicațiile sale în ceea ce privește refugiații în România	277
10.5. Bune practici la nivel internațional privind integrarea refugiaților prin forme ale economiei sociale	279
10.6. Concluzii	281
<i>Bibliografie</i>	284

© 2013 by Universitatea din București

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: © Eskay Lim/Depositphotos.com

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

Economia socială a grupurilor vulnerabile / Doru Buzducea (coord.). – Iași: Polirom, 2013

ISBN: 978-973-46-3384-5

I. Buzducea, Doru (coord.)

304

338

Printed in ROMANIA

Volum coordonat de

Doru Buzducea

Economia socială a grupurilor vulnerabile

POLIROM
2013

Rrom/țigan

Unul dintre elementele indeobște neglijate sau ignorate când se vorbește despre rromi sau țigani, cu toate că are o prezență constantă în frânarea și uneori chiar anularea proiectelor vizând îmbunătățirea situației acestora, este faptul că nu avem de-a face cu o populație unitară. Sub denumirea de „rromi” sau „țigani” sunt incluse felurite subgrupuri, unele extrem de diferite între ele, altele chiar aflate într-o concurență istorică pentru legitimitate, după cum nu de puține ori sunt abuziv etnicizate anumite categorii de populație, doar din considerente de precaritate economică.

În România, grupurile ce-și revendică, mai mult sau mai puțin legitim, statutul etnic sunt în număr foarte mare, numindu-se „neamuri” (căldărari, rudari, spoitori, fierari, gabori, romungri, florari, țigani de mătase, ursari, vătrași, corturari, cositorari, cărămidari, lăieși, aurari etc. – unele dintre aceste denumiri fiind integral sau parțial sinonime). Fiecare dintre aceste neamuri prezintă specificități socioprofesionale, culturale, în ceea ce privește modul de viață (Burtea, 1994, 257-273), dar și ierarhic-organizatorice. Există, de asemenea, însemnate diferențe în ceea ce privește limba și religia.

După limbă, sunt rromi vorbitori de rromani (existând și aici mai multe dialecte), română, maghiară, turcă etc. În principiu, rromii tradiționali – indiferent dacă vorbesc și o a doua limbă – conservă dialectul propriu de limbă rromani, considerându-se superiori nevorbitoarelor de rromani, pe care-i denumesc „kaștalii”.

După religie, rromii sunt ortodocși, catolici, neoprotestanți (de diferite orientări) sau musulmani. Un aspect mai puțin abordat – sau, mai degrabă, ocolit cu precauție – este cel legat de autoritatea religiei în comunitățile fundamentalist-tradiționale, mai ales pentru cele declarat creștine, unde religia este mai curând o concesie pe care comunitatea o face culturii majoritarilor, pentru a-și proteja propriile valori și repere tradiționale: pakivul, krissul, mariajele timpurii etc.

Chiar dacă la un secol și jumătate după dezrobire conștiința apartenenței la un neam este încă puternică, în perioada postbelică neamurile și-au pierdut mult din specific, proces accentuat concomitent cu sedentarizarea și asimilarea forțată din a doua jumătate a veacului trecut. O bună parte a populației de rromi se identifică și astăzi cu un anumit neam. Cu toate acestea, aproximativ o treime dintre rromi nu mai sunt în stare să indice sau să argumenteze apartenența la neam, pierzându-și identitatea și conștiința apartenenței la un neam sau altul, declarându-se, pur și simplu, „țigani” sau „rromi”, după cum există și o populație, greu de evaluat, cu ascendență rromă care nu-și mai recunoaște deloc apartenența etnică.

În opinia noastră, în România, noțiunea de țigan nu este la fel de riguroasă și este folosită în accepțiuni diferite. La nivelul conștiinței comune, „țigani” nu sunt numai cei care se autoidentifică astfel, fie în toate contextele, fie informal. În rândul „țiganilor” intră, în fapt, toți cei care sunt numiți așa de ceilalți. Or, mulți dintre aceștia nu se consideră „țigani”. Ei se consideră români (în unele zone și maghiari sau turci),

dar, dintr-un motiv sau altul, nu sunt considerați ca atare de ceilalți. Identitatea de „țigan” nu reprezintă așadar o identitate asumată conștient, pe criterii etnice și în relație cu valorile tradițional adoptate, ci este impusă de ceilalți.

În principiu, acest aspect este comun tuturor limbilor vorbite pe cuprinsul Europei și este reminiscența unui mecanism de întâmpinare a populațiilor nomade de către locuitorii stabili: aceștia atribuiă nou-veniților, mai ales când contactul direct, de conținut, era ulterior percepției formale, denumiri convenționale, cel mai adesea ambiguu legate de presupusul lor ținut de origine. Este și cazul denumirilor de „lipsan” (negustor de țesături venind de la Lipska/Leipzig), „tătar”, atribuită fără diferențiere tuturor nomazilor violenți veniți dinspre Tartaria (Tataria) – ținut ambiguu situat în nordul Mării Negre –, și chiar „turci”, folosită doar pentru că respectivii veneau din Turcia, purtați de valul tendințelor expansioniste ale Imperiului Otoman, indiferent care ar fi fost originea lor etnică (exemplar fiind cazul ienicerilor, recrutați predilect din rândul copiilor luați drept tribut din diferitele teritorii ocupate, islamizați forțat și transformați în ostași ai mai credincioși ai padișahului). În același fel, rromii au fost denumiți „egipteni” sau „egiptieni”, de unde denumirea de „gypsies” (în țările anglofone), sau „bohémien” (în Franța), ca provenind din Boemia.

În alte situații, după modelul grecilor antici, care-i numeau „barbari” pe toți nevorbitorii limbii elene, și ai romanilor, care-i numeau la fel, „barbari”, pe toți cei ce locuiau în afara granițelor Imperiului Roman, denumirile desemnau pur și simplu alteritatea: calitatea (sau defectul) de a fi diferit, străin, alogen. Astfel s-au fixat în circulație termeni precum „neamț” (de la *nemec/nemet/njemec*, care înseamnă în limbile slave – și în maghiară, *n.b.* – tocmai „străin”), „maur/moro” (pentru arabii ce-au invadat Peninsula Iberică venind prin nordul Africii, datorită culorii mai întunecate a pielii) și, în cazul nostru, „țigan” (venind – ca și „țigan”, „zigeuner”, „zingaro”, „gitane”, „gitano” – de la grecescul *atsiganoi/athiganoi*, însemnând „de neatins, de respins, de ținut la distanță”).

Încărcătura semantică inițială a termenului este ambiguă și discutabilă, dacă nu chiar inaccesibilă; în general, cercetătorii au căzut de acord – mai curând din comoditate și sub vădita influență a prejudecăților moderne – că înțelesul termenului trebuie pus în legătură cu respingerea din considerente legate de modul de viață nomad: mizer, derizoriu, provizoriu, murdar, primejdios – numai bun de marginalizat așadar. Cum n-avem prea multe motive să considerăm că Evul Mediu timpuriu (când este localizată temporal migrația rromilor în Europa) excela prin standarde de igienă, curățenie și bune maniere, cred că ar fi indicată o minimă precauție. De altfel, se știe că existau și alte categorii de populație care erau marginalizate, ba chiar aveau obligația de a-și semnală apropierea de colectivitate, fiind considerate contagioase: leproșii, de pildă, trebuiau să sune dintr-un clopoțel ca să vestească celorlalți să se ferească din calea lor. Pe de altă parte, condiția marginală reprezenta și un privilegiu: toți aceștia (leproșii, ciurmații, nebunii, vrăjitorii – considerați contagioși) aveau rareori statut sedentar și se aflau sub protecția necondiționată a împăratului, regelui,

domnitorului, comunitățile fiind obligate să-i protejeze, să-i alimenteze și să le tolereze libera circulație. La fel ca sclavii împăratului bizantin, care – desigur, nu pentru că ar fi fost contagioși, ci pentru că erau proprietate sfântă – erau în același timp și intangibili.

Ceea ce trebuie să reținem din acest scurt excurs istorico-lingvistic este că dintotdeauna limbajul obșnuit a atribuit termenului „țigan” valoare preponderent socială, fără conotație etnică explicită și fără să-i întrebe cineva pe cei astfel denumiți dacă le convine sau nu. De altfel, de-a lungul multelor secole de robie în Țările Române, denumirea de „țigan” a fost invariabil asociată sensului de „rob, sclav”, doar în puține cazuri făcându-se precizarea „rob tătar”, care nuanța proveniența robului: tătarii deveneau robi ca prizonieri de război, în vreme ce țiganii erau robi din naștere. Încărcătura etnică a termenului începe să se cristalizeze abia din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, după dezrobire, dar păstrează sensul pronunțat de diferențiere socioeconomică: țiganii sunt foștii robi, care, neavând (în marea lor majoritate) pământ, sunt constrânși să muncească pentru populația majoritară, fie pe proprietățile acesteia, fie furnizând servicii și produse necesare segmentului economic principal.

Dar cuvântul „țigan” capătă semnificație preponderent etnică mai cu seamă în contextul regimului comunist, când, în paralel cu politica de sedentarizare și asimilare forțată, se dezvoltă sistematic ideologia incompatibilității etnice, care devine și criteriu de relativizare: românii (care-i includ și pe rromii ce se supun docil asimilării) și țiganii (care includ și alte categorii de populație a căror precaritate economică reprezintă un afront la adresa politicii comuniste și statului comunist – în ideea lui I. Babel din *Armata de cavalerie*, unde un comisar sovietic raportează că, în Caucaz, dușmanii poporului mor de foame „ca niște scoși din minți” doar ca să compromită puterea sovietică).

Fără a lungi discuția, trebuie subliniat că tocmai acest model de gândire este cel care fundamentează inerțial discursul public actual în jurul problematicei rromilor, justificând, pe de o parte, aspirația lor de-a fi acceptați etnic cu statut egal de cetățeni ai statului român, iar pe de altă parte alimentând perorațiile disociative ale naționaliștilor și extremiștilor rasiști, în direcția consolidării stereotipurilor și prejudecăților antirrome.

Nu este mai puțin adevărat că e dificil de lămurit ce anume asigură acestei populații identitatea de „țigan”, după cum și criteriile care îi fac pe ceilalți să identifice un individ ca făcând parte din acest grup etnic sunt adesea confuze și mai totdeauna simpliste. Rromii care s-au desprins de model, de viața tradițională, nu se mai consideră rromi, și nici ceilalți nu-i mai consideră astfel. Această plurivalență terminologică impune celor care studiază populația de rromi să facă delimitările etnice necesare. Cercetările din ultimii ani au avut în vedere, de regulă, întregul segment de populație pe care ceilalți îl etichetează ca fiind alcătuit din „țigani”. Ca atare, stabilirea numărului rromilor care trăiesc pe teritoriul românesc este dificil de estimat exact.

Conștiința apartenenței la etnie se manifestă cu putere la unele categorii de rromi, dar este gradual redusă până la inexistență la altele. Se poate constata o clară conștiință

a apartenenței de grup la nivelul comunităților tradiționale, dar nu și la ansamblul populației de rromi. Presupusa solidaritate etnică se manifestă în plan conceptual și declarativ, dar rareori se concretizează în planul acțiunii sociale și aproape niciodată în exercițiul politic (CURS-SA, 2006). Relațiile dintre diferitele neamuri de rromi sunt de cooperare în unele cazuri, de rivalitate în altele, dar foarte frecvent între neamuri există o separare netă, consecință firească a diferențelor de obiceiuri, religie și uneori limbă (nu toți rromii sunt vorbitori de rromani). Există neamuri de rromi ale căror comunități foarte tradiționale (gaborii, căldărarii, musulmanii) practică o endogamie exclusivă, neamestecându-se nu doar cu majoritarii, dar nici măcar cu alte neamuri, după cum există comunități mai emancipate (ursari sau căldărarii din anumite zone), la care endogamia se păstrează doar în raport cu „gadjii”, adică nerromii; și, evident, există și comunități puternic metisate, în special pentru rromii sedentarizați de timpuriu, care și-au pierdut tradițiile și limba, adoptându-le pe ale majoritarilor în mijlocul cărora trăiesc.

În concluzie, numitorul comun care-i coagulează pe rromi, conferindu-le identitate etnică, nu poate fi stabilit prin criterii afirmative (ce sunt rromii), ci negativ-relative (ce nu sunt rromii față de majoritari), descriind de fapt modul lor de viață total diferit în comparație cu celelalte comunități etnice. Strategia tradițională de supraviețuire, chiar în forme modernizate, este caracteristică unei comunități istoric discriminate, marginalizată sistematic, ce-și asigură existența prin exploatarea resurselor marginale, reziduale ale societății majoritare (Zoon, 2001). Puternic vizibil în cazul comunităților tradiționale, adecvat cu inventivitate noilor condiții economico-sociale în celelalte comunități, abandonat cu resemnare de rromii integrați/asimilați, acest mod de viață continuă să fie considerat o trăsătură definitorie și extrapolat în percepția publică asupra populației de rromi în ansamblu (Achim, 1998). În ce măsură apartenența la un anumit grup etnic este o opțiune rămâne să constatăm la urmatorul recensământ. În ce măsură o asemenea opțiune este liberă și conștient asumată probabil că n-o vom constata prea curând, câtă vreme nivelul de educație al rromilor va fi păstrat la nivelul de precaritate actuală.

4.2. Situația socioeconomică a rromilor din România și elemente de economie socială

N-a existat în istoria omenirii perioadă în care oamenii să nu încerce să facă previziuni ale viitorului personal, ale viitorului familiei, țării sau omenirii în general. Toate aceste previziuni se fac pentru a fundamenta acțiunile strategice ulterioare personale, ale unei familii, ale unui grup sau ale unei țări. Pe ce bază se fac previziunile? Pe baza resurselor de care se dispune și a capacității lor de a se înmulți, totul cu scopul de a ajunge la un anumit prag al bunăstării la care aspiră orice om. Acțiunile strategice

pe care încerci să le planifici pentru a ajunge la bunăstarea familiei, a unui grup sau a societății în general sunt acțiuni care țin de economie, adică de acea „știință care studiază acțiunile indivizilor și ale grupurilor de indivizi în procesul de producție, schimbul și consumul de bunuri și servicii în scopul satisfacerii cu resurse limitate a trebuințelor nelimitate ale oamenilor” (Sher, Pinola, 1981). Problema apare însă atunci când acțiunile strategice nu se mai bazează doar pe resurse, pe schimb, pe consum, pe lucruri măsurabile, ci și pe măsurarea satisfacerii nevoilor oamenilor, care este extrem de subiectivă. Cum poți elimina disfuncționalitățile trecute și prezente, ce principii să stea la baza noilor proiecții, ce mecanisme pot asigura creșterea economică în măsură să ducă la bunăstare și deci la satisfacerea nevoilor oamenilor? Când toate aceste întrebări răspund în special unor obiective sociale și mai puțin obiectivelor strict economice și de obținere a profitului, atunci înseamnă că vorbim de acțiuni de economie socială. Acțiunile de economie socială satisfac în primul rând nevoile comunității (școală, formare, socializare) și sunt constituite pe bază de voluntariat. Acțiunile de economie socială răspund deci unor probleme sociale cum ar fi ocuparea forței de muncă, accesul la educație, accesul la servicii de sănătate, dezvoltare comunitară și spirit antreprenorial. Practica arată că în acțiuni de economie socială se implică mai ales fundațiile și asociațiile, diferite cooperative, organizații de ajutor reciproc etc.

În prezent, și în societatea românească putem vorbi de acțiuni de economie socială, însă România nu are o tradiție foarte veche a ideii de cooperatie. Asociații de economie, credit și ajutor mutual au luat ființă începând cu anul 1851 în orașul Brăila, în satul Brad din Roman (1860), în comuna Rășinari din județul Sibiu (1867) și în București (1870).

Aceste acțiuni de economie socială, trebuie subliniat, au fost și sunt acțiuni punctuale. Ele porneau de la inițiative ale cetățenilor sau comunității, erau autonome față de stat, uneori, pentru încurajarea unor astfel de inițiative, statul oferind scutiri de anumite impozite. Asociațiile respective aveau un număr mic de cooperatori, care începeau activitatea cu banii și munca propriei. Câte dintre aceste inițiative se răsfrângeau și asupra populației de rromi din România vom încerca să analizăm în rândurile care urmează.

Dacă ne gândim la populația de rromi din România, la statutul lor social de-a lungul secolelor, la cei aproape 500 de ani de robie (1385-1856) trăiți pe teritoriul celor două Principate, ne întrebăm ce acțiuni sociale întreprinse în țară sau de rromii din comunitățile – de cele mai multe ori – compacte au dus la atingerea unor obiective sociale. Puteau comunitățile de rromi, aflate în robie, în perioada 1385-1856, să-și stabilească strategii, să-și planifice investiții și să întreprindă acțiuni sociale care să ducă la bunăstarea lor?

Statutul robilor în acea perioadă era asemănător cu al animalelor, aceștia făceau parte din bunurile stăpânilor :

Robul era întru totul proprietatea stăpânului său, el figura între bunurile mișcătoare ale acestuia, iar stăpânul putea dispune de el după bunul său plac : îl pune la muncă, îl putea

vinde sau schimba pe alt bun, îl putea cumpăra sau lăsa moștenire cuiva, îl putea lăsa zălog sau își putea achita o datorie cu el, îl putea întemnița, bate sau pedepsi oricum fără a da socoteală nimănui. Singura obligație a proprietarilor de robi era de a asigura hrana și îmbrăcăminte robilor care munceau pe lângă curtea domnitorului (robii domnești), pe lângă curțile boierești (robii boierești) sau pe lângă mănăstiri (robii mănăstirești). Pentru cei care umblau prin țară ca să-și agonisească traiul, plătind stăpânului o anumită sumă de bani, acesta din urmă nu avea nici această grijă (Grigoraș, 1967, 67-70).

Rromii sedentari (așezați) trăiau în grupuri, cel mai mic grup fiind familia. Pentru Țara Românească și Moldova, familia se regăsește în documente sub denumirea de „sălaș”, în Transilvania vorbindu-se uneori și de „cort”. La rromii nomazi, sălașul desemna mai multe familii, grupate după rudenie, ce practicau aceeași meserie. Acesta mai era numit și „ceată”.

În Transilvania, istoricul V. Achim ne spune că sălașul era numit de obicei „companie”. Fiecare ceată de țigani avea un șef propriu, care se numea „jude” („giude”) sau „vătaf” în Moldova și Țara Românească și „voievod” în Transilvania. O ceată făcea la rândul ei parte dintr-un „neam”, un grup de comunități ce aveau nu atât legături de rudenie între ele sau strămoși comuni, cât o ocupație comună (Achim, 1998).

Pornind de la faptul că sălașul sau ceata erau grupuri formate din persoane având la bază o ocupație comună, am putea spune, extrapolând puțin, că aceste grupări ar fi primele forme de economie socială la rromi, primele tipuri de „asociații”. Acestea se supuneau însă conducerii unui vătaf, jude, bulibașă sau voievod, care avea grija întregii grupări din toate punctele de vedere și care, la rândul lui, împreună cu toată gruparea, se supunea unui stăpân, indiferent că acesta era Domnul țării, o mănăstire sau un boier. Vătaful era judecător, avea răspundere pentru sănătatea celor pe care îi conducea, îi îngrijea medical, îi hrănea, îi boteza, îi căsătorea, adică tot ce ține de partea socială a vieții. Tipul acesta de economie socială era unul de tip „sclavagist”, nu se baza pe voluntariat și nu avea la bază nici un fel de inițiativă economică care să ducă la bunăstarea grupului, ci doar la supraviețuirea lui”, așa cum ne spunea, într-un interviu acordat, academicianul Constantin Bălăceanu Stolnici¹.

Din păcate, în societatea română medievală diviziunea socială a muncii se supra-punea cu o diviziune etnică a muncii, a statutului și privilegiilor, și aici nu ne raportăm doar la robii rromi, ci și la țărani supuși șerbiei.

Un alt tip de asociere pe care-l găsim în aceeași perioadă medievală și care se poate raporta la un anumit grup de rromi robi este cel al breslei. Breasla, numită și „corporație”, „tagmă”, „cin”, „isnaf”, „orta” sau „rufet” de-a lungul timpului, era o asociație de meșteșugari din aceeași branșă, creată pentru apărarea intereselor

1. Interviul personal cu academicianul Constantin Bălăceanu Stolnici, la Universitatea Ecologică, București, în data de 06.04.2011.